

Тарабасова Л. Г.,
доцент кафедри корекційної педагогіки,
Дніпропетровський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти (Україна, Дніпропетровськ),
kaf-kor-ped@yandex.ua

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Досліджуються теоретико-методологічні засади соціалізації особистості дитини дошкільного віку. Особистість людини формується та розвивається в результаті впливу різних факторів, об'єктивних і суб'єктивних, природних і суспільних. Дитина виступає як суб'єкт формування власної особистості, тобто становлення себе, як соціальної істоти в результаті взаємовпливу на неї оточуючого середовища та системи виховання. У середовищі дитина соціалізується. З одного боку індивід засвоює соціальний досвід, цінності, норми, установки, властиві соціуму, суспільству і соціальним групам до яких він належить, а з іншого – активно входить у систему соціальних зв'язків, завдяки яким і набуває соціального досвіду. Важливим виховним фактором є найближче соціальне оточення, в якому проходить життя і діяльність дитини, тобто середовище у вузькому розумінні цього слова – сім'я, дитячий садок, товариші, дорослі люди, з якими безпосередньо спілкується дитина.

Становлення України як самостійної незалежної держави вимагає критичного осмислення досягнутого та вирішення проблем, які стримують розвиток освітньої галузі. Серед цих проблем особливе місце посідає відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального і духовного розвитку, соціалізації дітей та молоді.

Ключові слова: соціалізація, соціальна ситуація розвитку, соціальне середовище, соціальна компетентність, компетенції.

Демократичні перетворення в Україні обумовили глобальні зміни у філософії освіти, визначенні її мети, завдань, методів діяльності. Сьогодні завдання навчальних закладів – виховання громадянина з високим рівнем громадянської свідомості, патріотизму, активності, поваги до прав і свобод демократичного суспільства.

Сучасна демократія вимагає від людини готовності і здатності до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків, себе як повноправного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни.

У національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. робиться наголос на тому, що одним з пріоритетних напрямків державної освітньої політики має стати побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді. Це передбачає розроблення нових державних програм та ефективних механізмів взаємодії органів управління освітою, сім'ї, освітніх установ, дитячих і молодіжних громадських організацій у напрямі розвитку, виховання і соціалізації дітей та молоді.

Інтерес до проблеми соціалізації особистості виник давно. Про це свідчать праці учених ХХ століття Л. С. Виготського, Л. П. Буюєвої, І. С. Кона, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, С. Л. Рубінштейна, в яких вони вказували на взаємозалежність між умовами соціального середовища та розвитком особистості. Проблеми соціалізації особистості висвітлювали в наукових працях І. А. Язюн, Л. Г. Коваль, О. Л. Кононко, І. С. Кон, Л. В. Максименко, О. В. Киричук, Т. І. Поніманська; зарубіжні вчені Р. Байярд, А. Біне, О. Нейл, С. Френе.

Мета дослідження: теоретико-методологічне дослідження соціалізації особистості дитини дошкільного віку.

Процес соціалізації індивіда – необхідний атрибут життєдіяльності кожної людини, який продовжується все життя. Суспільна сутність людини проявляється і в тому, що вона залучена до реального історичного процесу та бере участь у суспільному житті.

Процес соціалізації характеризується такими ознаками, як періодичність та динамічність протікання. Найбільш важливим періодом соціалізації є дошкільний та шкільний вік, коли дитина не лише набуває знання, формує власний світогляд, але й отримує навички самоконтролю, взаємодії з колективом, вміння вирішувати складні життєві ситуації.

Саме в навчально-виховному процесі відбувається розвиток усіх складових самовдосконалення особистості, у першу чергу потреби у самостверженні та самореалізації, що є невід'ємною частиною соціального становлення сучасної людини. Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до виконання комплексу ролей, необхідний для суспільного життя: громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша.

Для розуміння сутності поняття процесу адаптації важливим стає питання про співвідношення понять соціальної адаптації і соціалізації. По І. С. Кону соціалізація являє собою процес засвоєння індивідом соціального досвіду, визначеної системи знань, норм, цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства [4]. Т. К. Кончанін дотримується думки, що адаптація є одним із етапів соціалізації особистості.

У широкому сенсі «соціальність» є інтегрованою характеристикою, яка фіксує відкритість дитини соціальному довкіллю, її спрямованість на гармонійні та конструктивні взаємини з людьми, що її оточують. Бути соціальним у певній життєвій ситуації означає проявляти готовність та здатність контактувати з різними за віком, статтю, спорідненістю, родом діяльності, характерологічними особливостями людьми.

Дошкільника з розвинутою соціальністю можна кваліфікувати як соціально компетентну особистість, яка характеризується здатністю: приймати соціальні правила і норми, знаходити правильні орієнтири для побудови своєї соціальної поведінки; виявляти гнучкість у сприйнятті нових вражень та їх оцінюванні, прилаштовуватися до вимог соціальної групи та водночас зберігати власне обличчя.

Поняття «соціалізація», «соціальна адаптація» в нашій країні почали широко використовуватися з середини 60-х років минулого століття, проте саме ці терміни розуміються різними авторами неоднаково.

Соціалізація (від лат. *socialis* – суспільний) – процес становлення особистості, навчання та засвоєння індивідом цінностей, норм установок, зразків поведінки, властивих певному суспільству, соціальній спільноті, групі [3].

Соціалізація – від лат. *socialis* – суспільний – історично обумовлений, що здійснюється в діяльності і спілкуванні процес та результат засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду [5].

Соціалізація – процес засвоєння та активного відтворення особистістю соціального досвіду [4].

Термін соціалізація в сучасній психології означає «процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин». В процесі соціалізації людина отримує переконання, суспільно схвалювальні норми поведінки необхідні їй для нормального життя в суспільстві. Як наслідок люди оволодівають нормами спільного проживання та праці, навчаються ефективно взаємодіяти один з одним. Поняття соціалізації стосується якостей, які людина отримує засвоюючи культуру людських стосунків, в процесі формування певних

соціальних норм, ролей, функцій. Провідне значення для процесу соціалізації відіграє суспільне виховання.

В якості джерел соціалізації індивіда виступає передача культури через сімейні та інші соціальні інститути, перш за все через систему виховання та освіти, а пізніше – через взаємний вплив людей в процесі спілкування та сумісної діяльності. Важливим є досвід, пов'язаний з періодом раннього дитинства, з формуванням основних психічних функцій та елементарних форм суспільної поведінки.

Структура процесу соціалізації збігається з хронологією розвитку індивіда: народження, вік немовляти, раннє дитинство, дошкільний вік, шкільне дитинство, підлітковий вік, юність, зрілість, старість. На кожному з цих етапів є свій провідний спосіб соціалізації, який знаходить своє вираження у провідних різновидах діяльності – грі, навчанні, входженні в систему сімейних, групових, фахових, етнічних, виробничих та інших відносин.

До початку кожного вікового періоду складаються своєрідні, специфічні для даного віку, єдині та неповторні відносини між дитиною та навколишньою дійсністю, перш за все соціальною. Ці відносини Л. С. Виготський назвав «соціальною ситуацією розвитку» [2, с. 258–259].

Соціальна ситуація розвитку є вихідним моментом для всіх динамічних змін, які відбуваються в розвитку упродовж даного періоду. Вона визначає повністю ті форми, той шлях, йдучи по якому, дитина отримує все нові властивості особистості, черпаючи їх із соціальної дійсності, як з основного джерела розвитку, це шлях, по якому соціальне стає індивідуальним.

Соціальна ситуація розвитку, специфічна для кожного віку, визначає суворо закономірно увесь образ життя дитини, або його соціальне буття. З'ясувавши соціальну ситуацію розвитку, яка складається на початку певного віку, що визначається відносинами між дитиною та середовищем, ми визначаємо, як в житті дитини виникають та розвиваються новоутворення, властиві цьому віку. Новоутворення свідомої особистості дитини призводять до того, що змінюється сама ця особистість. Якщо спочатку дитина проходила шлях від соціального буття до зміненої структури свідомості, то тепер – шлях зворотного руху, від зміненої структури свідомості до перебудови її буття. Дитина, яка змінила будову особистості, це вже інша дитина, соціальне буття якої не може суттєво не відрізнятись від буття дитини більш раннього віку.

Таким чином, соціальна ситуація розвитку не є нічим іншим, окрім системи стосунків між дитиною певного віку та соціальною дійсністю.

Аналіз літератури щодо проблематики соціального розвитку відображає сучасний компетентнісний підхід до розвитку особистості дитини. У руслі цього підходу як українські, так і зарубіжні автори основною метою соціального розвитку дитини вбачають її соціальну компетентність. Багатий науковий матеріал авторів Ж. Піаже, Л. С. Виготського, О. Л. Кононко, Н. В. Гавриш, Т. І. Поніманської, С. Н. Курінної та ін. дає змогу обґрунтувати такі компоненти соціальної компетентності:

1) компетенція «розвиток комунікативних здібностей», яка являє собою передумову формування комунікативного компоненту соціальної компетентності згідно з О. Л. Кононко (уміння знайомитися, просити однолітка чи дорослого про допомогу або пропонувати допомогу;

уміння вербально виражати потреби та інтереси, розуміти вербальні інструкції, чути, ставити запитання);

2) компетенція «розвиток емоційного інтелекту», яка становить передумову формування емоційного компоненту соціальної компетентності згідно з структурою О. Л. Кононко та Т. І. Поніманської (уміння відтворювати почуття, розпізнавати почуття інших, співчувати, розпізнавати власні почуття, регулювати власний емоційний стан);

3) компетенція «готовність адекватно реагувати у ситуації стресу та конфлікту», яка є передумовою формування поведінкового компоненту соціальної компетентності згідно з структурою Т. І. Поніманської (уміння вибрати адекватний стиль вирішення конфлікту, говорити «ні» та адекватно реагувати на відмову; уміння впоратися зі збентеженням, програвати в іграх, впоратися зі стресом за допомогою рухової активності);

4) компетенція «готовність бути частиною колективу», яка утворює передумову формування поведінкового соціально-когнітивного компоненту компетентності відповідно до структури О. Л. Кононко (спроможність запитувати про дозвіл та ділитись враженнями, уміння приєднуватися до загальної діяльності групи).

Одним із засобів соціалізації особистості дошкільника є предметно-розвивальне середовище. Психологи пов'язують механізм впливу середовища на особистість з поняттям соціальної ситуації розвитку, тобто, відповідно віку, стосунками між дитиною та навколишнім його світом. Дитина знаходить своє друге життя в предметах культури, у взаємовідносинах людей один з одним (Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов).

В психосоціальному становленні дитини переважна роль віддається грі. Згідно з фундаментальними психологічними теоріями С. Л. Рубінштейна, Л. С. Виготського, Д. Б. Ельконіна, гра створює благодатне поле соціалізації, є провідною діяльністю у розвитку дитини, допомагає їй перейти від одного ступеню розвитку до іншого.

Державний стандарт дошкільної освіти України – Базовий компонент дошкільної освіти, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням у розділі «Дитина в соціумі», визначає державні вимоги до формування у дітей навичок соціально визнаної поведінки, вміння орієнтуватися у світі людських взаємин, готовності співпереживати та співчувати іншим. Завдяки спілкуванню з дорослими, як носіями суспільно-історичного досвіду людства, в дитини з'являється інтерес та вміння розуміти інших, долучатися до спільної діяльності з однолітками та дорослими, об'єднувати з ними свої зусилля для досягнення спільного результату, оцінювати власні можливості, поважати бажання та інтереси інших людей. Взаємодія з іншими людьми є своєрідним видом входження дитини в людський соціум, що вимагає уміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства [1].

Існуючі програми розвитку дітей дошкільного віку орієнтують педагогів на соціалізацію особистості дошкільника:

- програма «Я у Світі» у розділі «Дитина в соціумі»;
- програма «Вневиенний старт» у розділі «Соціальна ситуація розвитку» (Вступ);
- програма «Українське дошкілля» в розділі «Соціально-моральний розвиток»;

– програма «Оберіг» в розділі «Емоційно-соціальний розвиток»;

– програма «Дитина» у розділі «Дитина у дошкільці»;

– програма «Соняшник» у розділі «Розвиток і виховання душі та серця» у підрозділі «Соціальне виховання»;

– програма «Дитина в дошкільні роки» питання соціалізації прописані у розділах «Гендерна соціалізація» та «Соціалізація».

Висновки: отже, формування в дошкільника соціальної компетентності – найактуальніше завдання сьогодення. Українці важливо гармонізувати процес входження кожної дитини в новий колектив однолітків, формувати почуття солідарності, згуртованості, відданості. Саме в дошкільному закладі дитина вперше починає відчувати себе членом соціальної групи і навчатися зберігати при цьому свою індивідуальність. Не випадково дошкільний заклад вважають першим інститутом соціалізації, соціального виховання малюка.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. – К., 2012. – 30 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений. Т.4. – М.: Педагогика, 1984.
3. Гвишиани Д. М., Лапина Н. И. Краткий словарь по социологии. – М.: Политиздат, 1988.
4. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника. – К.: Світлич, 2009. – 201 с.
5. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Краткий психологический словарь. – М., 1985.

References

1. Bazovyy komponent doshkil'noi' osvity. – K., 2012. – 30 s.
2. Vygot'skiy L. S. Sbranie sochinenij. T.4. – M.: Pedagogika, 1984.
3. Gvishiani D. M., Lapina N. I. Kratkij slovar' po sociologii. – M.: Politizdat, 1988.
4. Kononko O. L. Vyhovujemo social'no kompetentnogo doshkil'nyka. – K.: Svitych, 2009. – 201 s.
5. Petrovskij A. V., Jaroshevskij M. G. Kratkij psihologicheskij slovar'. – M., 1985.

Tarabasova L. G., associate Professor of the Department of correctional pedagogy, Dnipropetrovsk regional Institute of postgraduate pedagogical education (Ukraine, Dnipropetrovsk), kaf-kor-ped@yandex.ua

Socialization child in the preschool education

We study the theoretical and methodological principles of socialization of the child of preschool age. The human being is formed and develops as a result of various factors, objective and subjective, natural and social. Child serves as the subject of formation of self, that of becoming themselves as social beings as a result of interference of her environment and education system. Among socialized child. On the one hand the individual learns social experience, values, norms, attitudes, characteristic of society, society or social group to which he belongs, on the other – actively included in the system of social relations, thanks to which acquires social experience. An important educational factor is the closest social environment, where a child's life and work, that environment in the narrow sense of the word – family, kindergarten, friends, adults with whom the child communicates directly.

The formation of Ukraine as an independent state requires an independent critical thinking and problem solving achieved that hinder the development of the educational sector. Among these problems special place is no integrated system of education, physical, moral and spiritual development and socialization of children and youth.

Keywords: socialization, social situation of development, social environment, social competence, competence.

Tarabasova L. G., доцент кафедри корекційної педагогіки, Дніпропетровський обласний інститут післядипломного педагогічного образования (Україна, Дніпропетровськ), kaf-kor-ped@yandex.ua

Социализация личности ребенка в контексте дошкольного образования

Исследуются теоретико-методологические основы социализации личности ребенка дошкольного возраста. Личность человека формируется и развивается в результате воздействия различных факторов, объективных

и субъективных, природных и общественных. Ребенок выступает как субъект формирования собственной личности, то есть становление себя, как социального существа в результате взаимодействия на нее окружающей среды и системы воспитания. В среде ребенок социализируется. С одной стороны индивид усваивает социальный опыт, ценности, нормы, установки, свойственные социуму, обществу и социальным группам к которым он принадлежит, а с другой – активно включается в систему социальных связей, благодаря которым и приобретает социальный опыт. Важным воспитательным фактором является ближайшее социальное окружение, в котором проходит жизнь и деятельность ребенка, т.е. среда в узком смысле этого слова – семья, детский сад, товарищи, взрослые люди, с которыми непосредственно общается ребенок.

Становление Украины как самостоятельного независимого государства требует критического осмысления достигнутого и решения проблем, сдерживающих развитие образования. Среди этих проблем особое место занимает отсутствие целостной системы воспитания, физического, нравственного и духовного развития, социализации детей и молодежи.

Ключевые слова: социализация, социальная ситуация развития, социальная среда, социальная компетентность, компетенции.

* * *

УДК 1: [316.7:316.324.8]

Нікітенко В. О., кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов, Запорізька державна інженерна академія (Україна, Запоріжжя), vitalina2006@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ГЕОЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Стаття присвячена пошуку методологічних основ та наукових підходів до дослідження геокультурних цінностей та власне геокультури на етапі сьогодення; здійснено теоретичний аналіз і запропоновано досвід практичної реалізації вивчення вищезазначених культурних феноменів.

Ключові слова: геоцінності, геокультурні дослідження, загальнофілософські принципи, методологічна основа, антропологічна рефлексія, ціннісний світ, українська мова як іноземна.

Філософія і наука вступили в новий постнеокласичний етап розвитку. У центрі уваги опинилися такі фундаментальні закономірності процесів у саморозвиваючих системах, як стохастичність, невизначеність, біфуркації. Побудова імітаційних моделей еволюції складних систем зажадала визнання принципів теоретичної варіабельності, пробабілізмов, неприводимих алгоритмів, багатокритеріальної оптимізації і таке ін. Систематизація, класифікація і глокалізація геоцінностей – одна із таких проблем. Однак сучасна соціальна філософія сприймає їх непросто і насторожено. Багатовимірність досліджуваного явища зумовлює міждисциплінарний характер дослідження, яке базується на різних загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методах, які взаємодіють, взаємодоповнюються та визначають один одного, що дозволило забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів.

Ступінь наукової розробки проблеми геокультури, що формує нові цінності, у розвитку соціальних систем є малодослідженим. Тому вихідними одиницями аналізу мають стати праці М. Бердяєва, С. Булгакова, В. Соловйова, В. Розанова, Е. Фромма, В. Франка, Ю. Хабермаса та П. Юркевича. Своєрідний аксіологічний драматизм характеризує філософські роздуми М. Вебера і А. Швейцера, О. Шпенглера і М. Гадамера, Х. Ортега-і-Гассета і К. Ясперса, З. Фрейда і К.-Г. Юнга, Ж.-П. Сартра і А. Камю, Й. Хайзінґи і А. Тойнбі. Становлення досліджень культури у XIX–XX століття (Е. Тайлор, Ф. Ратцель, Л. Фробеніус, Б. Маліновський, Ф. Боас, А. Л. Крьюбер і К. Клакхон). Засновниками класичної геокультурної школи є праці Ф. Рацеля, Р. Челлена, А. Мехена,